ОТРАЗЯВАНЕТО НА “СЛУЧАЯ БАТАК” ВЪВ ВЕСТНИК “ТРУД” И В ИНТЕРНЕТ “ВОЕННО-ИСТОРИЧЕСКИ ФОРУМИ “БОЙНА СЛАВА”

Иван Кожухаров

Един от най-четените вестници в България – в.”Труд” и едни от най-посещаваните интернет-форуми за история у нас – Военно-историческите форуми “Бойна слава” отразиха по свой начин скандала около Батак и баташкото клане. Резултатът към днешна дата – обмисляне на санкции от страна на немските собственици на “Труд” заради реакциите на страниците на вестника относно проекта на берлинския Институт за Източна Европа; както и две заключени (от администрацията на форуми Бойна слава) от общо три форумни под-теми, в които потребителите коментираха “случая Батак”. Същевременно немското списание “Шпигел” наскоро излезе с пространна статия по случая, в която се съобщава, че “35 годишната студентка Балева е подложена на гонения по интернет-форумите”, а “цялото общество, дори духовният и политически елит на страната се включи в националния протестен рев”.

Какво се случи?

Първата реакция по темата “Батак” се появява във вестник “Труд” на 25.04.2007г. На страница 5 се съобщава, че “Батак скача срещу скандален проект”. “Обстановката в Батак е взривоопасна, градът жужи като разсърден кошер. Хората коментират невероятната тема – нямало баташко клане!” “Нямало баташко клане” е всъщност водещото заглавие на вестник “24 часа” от предишния ден (24.04.2007 г.). Дописката в “Труд”продължава като изяснява, че кметът на Батак Петър Паунов се готви да свика на извънредна сесия общинския съвет. Приведени са реакциите на музейните работници (“утре за пари някой ще каже, че въобще не е имало българска държава”), а “младежите в града не са така дипломатични: Ако някой от тези т.нар. учени и особено онази госпожичка дойдат в Батак, спукана им е работата”.

Всъщност на стр. 12-13 в същия брой е дадена думата и на Мартина Балева, която в интервю с Валерия Велева твърди, че “Френската революция също бих нарекла мит, без да я поставям под съмнение”. Интервюто е под заглавие “Баташкото клане е мит. В това няма нищо лошо!” Двете дами не крият различията си и това интервю е може би най-интересното четиво по скандала на страниците на в.”Труд”. От него става ясно, че за Балева “мит” не трябвало да се бърка с “поставяне под въпрос на историческо събитие”. Доколкото обаче, “според речника за чуждите думи “мит” значи

“нещо невероятно, измислено”, то интерпретациите не само на В.Велева, а оттук на сетне и на почти всички останали коментари върху страниците на вестника са белязани от това “бъркане”. Друг е въпросът кой всъщност бърка и защо няма достатъчно настойчив опит тази “разлика” да бъде аргументирана, или поне коментирана от авторите на проекта, които биха могли да изберат например думата “разказ”, “наратив” и т.н. Впрочем, доколкото последното е предложение направено от страниците на интернет форум “Бойна слава”, върху него ще се върнем по-късно.

След интервюто с Балева на стр.14-15 виждаме заглавие “Гаврата с костите в Батак”, с подзаглавие “Къде се цели една “научна група”. Цитирани са следните извадки от първоначалния проект: “Митът за Батак, чието историческо ядро се корени в потушаването на Априлското въстание през 1876 г. легитимира и до днес колективно изпитваната антипатия към османската религия и култура и съседката Турция… Османското господство, траяло до 1878 г. е описвано в най-тъмни краски като “турско робство” и така са демонизирани мюсюлманските малцинства. Дори при насилствените стълкновения да се касаело за социално-обусловени конфликти на местно ниво, повечето българи ги смятат за етнически. А българската историография определя вълненията като национални въстания на масите – Априлското, и Батак като национална Голгота. Неразделна част от мита е преувеличеният брой на жертвите”.

Като отговор на написаното, което, според Балева (в интервюто) е първоначален проект, “прекратен още през януари т.г.(2007 г.)” бива поместен откъс от “български хроники” на Стефан Цанев, който пише, че “за да не бъда обвинен като българин, че преувеличавам зверствата на турците ще оставя за тях да разкаже един чужденец… Януарий Макгахан, кореспондента на английски вестник “Dally news”. Следва пасаж от известните репортажи на Макгхан, пряко описващ “българските ужаси”.

На стр.15 е поместена и картината на полския художник Антони Пиотровски, както и два отзива по случващото се. Маркус Лукс от фондация Робърт Бош, отговарящ за финансиране на проекти с исторически и културно значение на въпроса “въпросната изложба (“Митът Батак”) прави опит да фалшифицира драматична страница от българската история” отговаря, че “никой не ни е информирал, че целта е да се отрече баташкото клане и проектирането му в българската история”. По долу е поместен отзив и на директорката на историческия музей в Батак, Е. Пейчинова, която твърди, че при посещението на Балева в края на 2005г. “като обикновен турист” са коментирали въпроса как е съхранена паметта – нищо, което да подсказва, че в един момент ще се появи подобен проект”. С това “темата Батак” приключва в броя от 25.04.2007 г.

На следващия ден “Труд” излиза със заглавие сред водещите: “За 2000 евро да оплюеш Батак”. Кратка сводка за загиналите по време на априлското въстание и конкретно в Батак, Перущица, Клисура, Бяла Черква и съседните села е поместена в средата на статия, информираща за финансовите параметри на проекта. Според статията Балева щяла да получи не повече от 2000 евро, а “лъвският пай от сумата на стойност от 15 000 евро ще отиде по сметката на шефа му Улф Брунбауер”. “Оскотели от безпаричие български учени, за съжаление в повечето случаи млади, са готови на всичко – коментира “шефът на НИМ проф. Божидар Димитров”. Друг коментар, допълващ информацията, че “конференцията е на път да се провали, заради острата реакция в България” е приведеното изказване на лидера на ВМРО Красимир Каракачанов: само ни кажете къде е конференцията, пък ние знаем какво да направим. Под статията в отделни рубрики са изведени изказванията на Президента Г. Първанов, премиера Сергей Станишев и екс-президента – Петър Стоянов. Президентът Георги Първанов определя “скандалния проект “Митът Батак” като “остра провокация към националната ни история. Всеки опит – продължава той – да бъде пренаписана историята или изкуствено да се създават предпоставки за напрежение по деликатни исторически въпроси е не само дълбоко неприемливо, но и ще срещне отрицанието на цялото българско общество. Информацията завършва с това, че на 16.05. т.г. Първанов ще бъде в Батак за годишнината от Априлското въстание и ще присъства на открития урок по история в града организиран от национално движение “Българско Наследство”, клубовете “Съхрани Българското” и община Батак”. Непосредствено до статията с изказването на президента е поместено изказването на премиера Сергей Станишев “не ни трябва ново разделение на българското общество”. След думите “аз самият съм бил в Батак и много добре съм видял и документите и самите следи на трагедията”, се пояснява, че “той останал с впечатление от вестниците, които видял, че самите автори не поставят под съмнение баташкото клане, а интерпретацията му в исторически план. Историята по принцип е състезание на интерпретации – казва Станишев – но не би трябвало като общество да допускаме да се политизира този въпрос”. Най-сетне е цитиран и президентът(1997-2002 г.) и лидер на СДС – Петър Стоянов “посягат върху най-ценното – паметта ни”.

“Категорично и много остро възразявам срещу пренаписване на българската история – започва статията като цитира Стоянов. След това става ясно, че Стоянов “призова историците да не търсят конфликт там, където такъв не съществува” най-сетне това привидно противоречие се изглажда със следното пояснение: “едно е да се

търсят доводи за междуетническо съществуване, което подкрепям изцяло. Съвсем друго е да търсиш изкуствени доводи чрез изопачава на историята, подчерта Стоянов. Пренаписванто на фактите било вредно вместо да помага за съществуването на българския междуетнически модел, завършва статията.

В същия брой на стр.16 са поместени две статии. Водещата е под заглавие "Шест годишно момченце спасено от трупа на баба си" и разказва историята на Тоско Богданов, който е оцелял при трагедията в Батак и бил приютен от едно туркиня. В статията са приведени откъси от произведенията на краеведа Петър Янев, чийто баща през 1876 г. бил на 11 години. Разказите са на Илия Донев и на Катерина Вранкова Сиракова – очевидци на клането. Баташкият краевед е записал спомени и на "участник в башибозушката орда", част от които са приведени под заглавие "Ходжата каза:"Кой каквото иска да прави". Кратко интервю с проф. Улф Брунбауер допълва темата "Робството е мит".

"В научните среди подобно понятие – робство, варварство звучи смехотворно. То е национална митология". Репортерът Николай Големанов пита: Как да го наричаме тогава? – Османско владичество – Че османлиите не се ли били турци?- Не. – Значи и концлагерите не са дело на германци, а на нацистите? – Извинете, но имам по-приятни занимания от този разговор – завършва проф. Брунбауер.

На с. 17 вестникът помества интервю с проф. Андрей Пантев: "Някой иска да вгорчи отношенията ни с Турция". Професорът казва, че подетото от немския учен и българската изкуствоведка "не е новост като методика и като опит за ревизия… няма какво да крием, че много съвременни автори като Ричард Милман, Ан Потинджър, Езел Корал Шоу и др. се опитват да намалят ефекта на тази история, потресла цивилизования свят и пресякла дори Атлантика като свидетелство за варварство". На въпроса: "Извинете, но българка подема този шлагер?", проф. Пантев отговаря: "Няма значение. Няма монопол над истината. Затова, че го е казала не трябва непременно да я правим на предателка или идиотка. В историята може да има различно мнение. Няма закон за истината. Тази скръбна история – еднакво угнетителна и за турци и за българи, може и да подлежи на забрава. Но за да бъде забравена, тя следва да бъде запомнена като истинска". Своеобразен е и отговорът на професора по повод въпроса за евентуална връзка между младостта и нихилизма на Балева: Младостта е само биологическо предимство. В крайна сметка всичките световни идиотизми се осъществяват повече от младите, отколкото от старите. Но да се поддадеш на манията за ревизионизъм означава нещо повече и по-комерсиално от романтизъм.

На следващия ден, 27.04.2007 г. вестникът информира, че “И родни историци застават зад проекта “Митът Батак” (подзаглавие: “Скандалната конференция ще се състои през юни-юли на друго място”). Тук заглавието е неточно, защото, както става ясно от съдържанието на статията, освен фондация “Памет, бъдеще и отговорност” “зад проекта стоят… Гьоте институт в София, НБУ, център за дебати “Червената къща”; а намесването на “проф. Александър Кьосев” и Диана Мишкова като евентуални домакини на конференцията, както и даденото съгласие на декана на Исторически факултет към СУ, проф. Иван Илчев да участва в конференцията, едва ли би следвало да се тълкува като “стоене зад проекта “Митът Батак”. При това Мишкова и Кьосев не са историци, а историкът и вече ректор на СУ “Св. Климент Охридски” проф. Илчев в специална статия дава достатъчно ясен отговор, че не е съгласен с интерпретацията на проекта.

До статията е поместена колонка “Депутатите срещу гаврата с паметта ни”. Става ясно, че депутатите от Пазарджишки район, сред които и председателят на НС Георги Пирински “оценяват проекта “Митът Батак” като безпрецедентна гавра с историческата памет на българите”, заявяват, че “Баташкото клане не подлежи на ревизия и декларират, че ще проследят развитието на проекта”.

На с. 13 е поместен коментар на Божидар Димитров под колоритното заглавие “Мошеници ровят в миналото ни”, където професорът пише, че “След като някои звена на Софийския университет смятат, че бръщолевенията на берлинската група мошеници, скарани с основни принципи н историографията, са историческа наука, нека им дадат зала за конференции. Така е при демокрация. Слизането на толкова ниско научно ниво остава за сметка на Софийския университет. Ако все пак ректорът Биолчев им откаже зала, да се обърнат към читалището в Батак…”

В същия дух професор Б. Димитров продължава, за да завърши накрая с “единственото утешение”, че, “слава Богу”, въпросните “звена” не “са историци по образование”.

На 28 април “Труд” дава думата на акад. Антон Дончев. Интервюто е озаглавено “С лъжи не се гладят ръбове в историята”, а подзаглавието – “Паметта за миналото не е повод за днешни вражди”. В началото Ива Йолова припомня, че “преди 5 години френска преводачка и лингвистка обвини А. Дончев и най-популярния му роман “Време разделно” в манипулиране на историята – описвал ужасни изстъпления, извращения и мъчения, извършвани от турците. Сега 5 години по-късно българска изкуствоведка се включва в немския проект “Батак като място на паметта”, който

анализира “антиислямски стереотипи в България върху примера на мита за клането в Батак”… Антон Дончев не пожела да се връщаме на “неговия” случай, но се съгласи да поговорим за тревожните прилики със сегашния”.

В интервюто писателят отговаря на въпроса “как си представяте да бъдат “туширани” ръбовете в учебниците по история?” по следния начин: “По начало има нещо благородно в опита да се тушират някои сблъсъци между народите на Балканския полуостров. Но в никакъв случай не може да се направи това като се жертва истината… Истината е, че гибелта на батачани е послужила като сигнал, като пожар за цяла Европа и дори за целия свят. Затова не бива да се забравя жертвата им. Отричането на този исторически факт носи много тежък привкус. То е светотатство”.

С тази статия може да се каже, че приключва даването на думата от страна на в.”Труд” на държавниците и интелектуалците в апогея на скандала около случая Батак. Въпреки че на 30.04. на 8-9 стр. голяма статия разказва за платното на Константин Маковски “Български мъченици” – първата картина, изобразяваща турските зверства след Априлското въстание правейки аналогия с “Баташкото клане” на Антони Пиотровски, въпреки някои спорадични отразявания на още реакции в статиите “Стефан Данаилов пише до Батачани”, дописките за реакцията на родения в Батак вицепрезидент А. Марин (02.05.) и др. темата за Батак започва да заглъхва, за да бъде почти напълно изместена от новия скандал в държавата, който доведе и до министерски оставки. Изключение правят засягането на темата за Батак в едно интервю с археолога д-р Китов (19.05.) като и репортажът от Батак на Емилия Караабова от 17.05 по повод дискусията, посветена на 131 годишнина от Априлското въстание, където Президентът Г. Първанов, гостувайки в градчето определя проекта като “остра и груба провокация към целия български народ”. Това, както и други негови изказвания са цитирани в статия, озаглавена “Дели ни бедност, а не религия”.

В заключение бих казал, че на страниците на вестник “Труд” в посочения период отношение към скандала взимат водещите политически фигури в България (Президент, Премиер, бивш Президент, Председател на Парламента и др.), едни от най-известните интелектуалци – Стефан Цанев (макар и задочно), проф.Андрей Пантев, академик Антон Дончев и др., шефът на Националния исторически музей – проф. Божидар Димитров, археологът д-р Георги Китов, цитирани са още министърът на културата проф. Ст. Данаилов, Вицепрезидента Ангел Марин и др. Независимо дали ще се съгласим с някои интерпретации, че скандалът около “проекта за Мита Батак” е повод за реприватизация на национализма от страна на държавата, или ще останем на мнение,

че в спонтанната реакция на политици, общественици и интелигенция няма нещо пресметнато, би трябвало да се съгласим, че всеки от взелите отношение по сандала заставаше със собственото си лице и позиция, като по такъв начин отразяването, реакцията във вестник "Труд" по скандала около Батак се сдоби с престижа на определена официалност (като такава тя беше оценена и от някои немски медии).

Тъкмо обратното – неофициалност и анонимност господстваха и господстват в интернет-форумите "Бойна слава" (както и във всеки интернет-форум, разбира се), където потребителите също обстойно коментираха случилото се в края на април относно събитията в Батак от 1876 г. Тъкмо тази неофициалност и анонимност обаче "продуцираха" една по-друга посока на дискусията, която постигна изненадващ и – поне според мен – приятен резултат: една по-тиха, но съдържателна дискусия, на места по-безстрастна, а и по-смислена, отколкото шумът на политическата официалност обикновено позволява.

Военно-историческите форуми "Бойна слава" представляват пространна система от интернет-форуми, обединени впрочем не само от военно-историческа тематика. Понякога в тях се обсъждат философски, изкуствоведски, филологически и други теми, което издава далеч не бедната обща, а и по-специфична култура на участниците в тях. Това превръща форумите "Бойна слава" в привлекателно, апетитно поле за посещения на "блуждаещи" потребители и почти ежедневно в тях се регистрират между един и няколко нови членове. Някой от участниците в "Бойна слава" сами са създатели, или администратори на други интернет-форуми, военно-исторически игри и пр. Историческите познания на определени членове на форума понякога достигат до такива детайли в отделни области на историята, че един любител, или случаен посетител на форума би могъл да остане респектиран. Същевременно по-старите потребители, или "ветераните" на форума напоследък се оплакват от определена "скука" и "падане на нивото" във форумите.

Тази скука определено изчезна когато вестниците 24 часа и Труд на 24-25 април 2007г публикуваха отзиви и статии под заглавия като "Нямало баташко клане" и др. Реакцията беше мигновена и това съобщение провокира общо три на брой дискусии. Две от тях се развиха в рамките на вече съществуващи под-теми: "Турските зверства в България" и "130 години от Априлското въстание. Турските зверства в Батак", а една тема беше отворена специално по случая и нейното име е "Баташкото клане" на Антони Пиотровски". В трите дискусии (една от тях беше почти веднага заключена от администраторите на форума, друга – малко по-късно) се включиха изключително

голям брой от участниците във форума, дори такива, чиито интереси иначе се разминават и те рядко биха “кръстосали шпаги” един с друг, доколкото са отдадени на специализираните си интереси в обособени теми.

Двете заключени от администраторите теми по тип реакция на случилото се общо взето на правеха изключение от онази реакция на страниците на вестник “Труд”, която вече описахме. Някои реакции “ала Красимир Каракачанов” се преплитаха с опити да се обхване проблема откъм страната на някакъв научен анализ, а се срещаха и по-“свободомислещи” изказвания, общо взето упрекващи “стесненото”, според тях, възприемане на проблема през “националистическа призма”. Така например във форума активно участваше потребител, който открито заявява своята принадлежност към турския етнос и споделя, че в Турция от малки са чували да не стъпват в Батак, че щяло лошо да ги стигне. На забележката му, че подобни събития са се случвали в различни времена и в различни страни му се отговаря, че Османската империя е особено прочута с подобни деяния като се привеждат примерите и с арменския геноцид и със сегашното положение на кюрдите. Всичко това обаче се развива в рамките на един сравнително спокоен тон, без лични нападки или обвинения. Изглежда обаче някои по-емоционални изказвания в крайна сметка повлияват двете теми да бъдат заключени, понеже накрая, според администратора, темата се е обърнала на “пъчене на гърди и тропане по масата”.

Вероятно най-голям интерес в контекста на конкретното изследване представлява единствената открита пост-фактум спрямо “скандала Батак” тема, която го коментира и интерпретира, озаглавена “Баташкото клане” на Антони Пиотровски”.

В началото потребителят “Торн” всъщност е прикачил прословутата вече картина на неизвестния доскоро у нас полски художник с малък коментар:

“Съжалявам, че пак засегнах темата, обаче никъде в нета не бях намерил самата картина, която беше повод за скандала. Както виждате – патетична, театрална и еротична картина, при това останала относително неизвестна. Идеята, че тя е в основата на "мита Батак", а не примерно Записките на Захари Стоянов е доста тъпа”.

Прав впечатление първоначалният иронично-националистичен тон на някои по-стари участници:

IMPERATOR CÆSAR AVGVSTVS

Когато гледам тази картина, се изпълвам с междуетническо напрежение и ми идва да изляза на улицата и да започна да пуцам. Затова мислам, дека туй платно не просто трябва да бъде махнато от музея. То трябва да се унищожи, да се съдере на

парчета, да се изгори, а пепелта му да се изстреля с оръдие от връх Шипка по посока Полша. А всички налични екземпляри от "Записки по българските въстания" трябва да се съберат на една огромна камара и публично да се изгорят пред паметника "Цар Освободител". Време е да унищожим всичко, свързано с миналото. Трябва да гледаме напред, в бъдещето.

Друг потребител с колоритния никнейм “SS-mann” отговаря лаконично:

Амин!

Постепенно обаче дискусията възприема една по-сериозна и аналитична посока:

кало

За първи път видях тази картина преди около половин година, когато прочетох в страницата на Култура статията на Мартина Балева. Видя ми се: опит за някакъв вид революционност, но неподплатен с достатъчно познания за материята. Същата статия беше разбита в последващ отговор от Наум Кайчев…, който си беше, общо-взето, съвсем в ред.

gollum

Ако се интересувате, преди няколко дни събрах връзки към някалко статии по този въпрос и със съдействието на Грей ги пуснах в съответната заключена тема – там го има отговора на Кайчев, както и няколко други реакции по темата. Между другото, отговорът на Кайчев предизвика съответната реакция на Балева... Проблемите на Балева, според мен, идват от нещо характерно за културолозите, но както се вижда и за изкуствоведи – изграждане на дискурса изцяло в рамките на собствената компетентност без да се напарви реален опит да се разгледа явлението от различни гледни точки, които някога са много по-важни (каквато е историческата в случая).

Хана (която между другото първа е забелязала статията на Балева – още на 29.05.2006 г. тя качва връзка към статията “Кой (по)каза истината за Батак” от 03.05.2006 г. Въпреки това статията е отмината с почти пълно мълчание на страниците на форумите “Бойна слава”):

Това, което на мен ми остана като по-глобално обобщение от целия случай, е че различните науки опредметяват едно и също явление по съвсем различен начин и никаква чуваемост и пропускливост на гледните им точки няма. За историците Батак са единствено фактите (клането) и всякаква тяхна интерпретация е недопустима, а самите факти са частна тяхна собственост – на историците (имам предвид средностатистическия медиен историк). За изкуствоведите фактите нямат никакво значение, а е важна някаква естетическа перспектива върху неинтересуващи ги факти.

После ще дойдат психолозите, социолозите, литературоведите, които ще анализират произведенията, написани за Батак и т.н. и всеки ще си копа само собствената градинка, вдигайки каменни зидове около нея и надсмивайки се над съседите си. Доста жалко...

Постепенно дискусията придобива все по-сериозния характер на изследване /анализ/ върху становищата от статията на Балева в "Култура". Тонът задава Ханс, а Голъм достойно му партнира. Ще си позволя да приведа по-дълги пасажи от техния разговор, доколкото, според мен, той представлява нещо по-различно от обичайната реакция по темата.

Ханс:

Та така де, мисълта ми беше за батака. По-точно за статията на Балева, проекта не го намерих – Покрай нея изникват три кръга въпроси, но по очевидни причини(пост номер 2 в тази тема) ще се спра на два от тях. Естествено предварително искам да направя уточнението, че становището ми е съвсем лично... Не претендирам за каквато и да е компетентност, напълно е възможно, даже е сигурно, че греша. За статията на Балева. У мен тя остави сравнително положително впечатление. Струва ми се, че е направена изключително добронамерено – авторката наистина си вярва. Това, разбира се, не е някакво достойнство само по себе си и съвсем не е гаранция за качество, но пък вече е достатъчно рядко срещано, за да не заслужава отбелязване. Та Балева е хванала и се е опитала да търси импулса, на включването на Батак в националната митология. Намира го в Пиотровски и неговата дейност по създаване на картината (а не толкова в самата картина). Аз виждам няколко неща, които струва ми се, са сериозни слабости на хипотезата й. Тези слабости (или поне част от тях) донякъде могат да се отдадат на формата, в която е поднесено изследването. Първата слабост смятам, че е липса на изследване на самият "мит". Такова изследване ми се струва задължително по отношение на момента, в който този "мит" се утвърждава в канона. Без конкретните особености просто не виждам как може да се проследи генезиса. Вероятно е Балева да познава добре тези особености, но пък неуки хора като мен не са запознати, което ги лишава от възможността да проследят нишката на изследването. Дори да разполагаме с познание за сегашните особености на "мита" (без подобни претенции съм), то не е от съществена полза – времето несъмнено е оставило някакви наслагвания, които биха поставили под съмнение изводите.

Следващото нещо е свързването на Пиотровски и Стоянов. Тук определено Балева е неубедителна. Няма и как по друг начин да е – тя се опира на тезата, че описанието на клането при Стоянов е вдъхновено и повлияно от Пиотровски, за което

трудно могат да се намерят повече от косвени сведения. При липсата на тази връзка доказването на значението на Пиотровски за индукцията на “мита” (но не и за формата му) изглежда още по-трудна.

Не толкова зле стоят нещата с формата, което донякъде е свързано с упоменатия от Голъм акцент върху образа. И все пак и тук има някои съмнения, най-сериозно от които е въпроса за използването на останките. Балева подминава въпроса за това как Пиотровски се сдобива с въпросните останки, които по-късно ще са съществена част от формата на “мита”. Може отново да става дума за дупка в познанията ми, но този въпрос е съществен. Как останките се озовават в костница в църквата, това разпространена практика ли е, какъв и е произхода, или е изключение?

И преди окончателно да затворя въпроса с конкретиката, искам да се върна към въпроса за образа, макар и малко по теоретично. Голъм разбира се е прав… за прекомерното вторачване на Балева в образите, но пък и то самото не е напълно лишено от основания. Не мисля, че на картината е отредена централната роля, но тя изиграва определена роля. Подготовката й, а не самата картина, е в основата на “мита”. Търсенията на Пиотровски раждат образа на останките, който по-късно става част от формата. Другата част – разказа за събитието (този на Стоянов според Балева) – също е провокирана от търсенията на поляка... В известна степен се получава, че срещу не особено силно аргументираната хипотеза на Балева не стои нищо. Единствената аргументация на старата хипотеза е нейната ортодоксалност.

Интересното е, че постепенно Ханс успява да преобърне всеобщото (и конкретно – на Голъм) становище за централното място на картината.

Голъм

Е, хъм, май ще се съглася с теб, Ханс. Все пак – две по-съществени уточнения, сподирени от едно по-маловажно като завършек.

1. Балева (доколкото съм разбрал текста й), се стреми не просто да проучи картината на Пьотровски и начинанията, които той е предприел покрай нея и произлезлите от тях и свързаните с тях перипетии с местни жители и други люде, всичко това в перспективата на "мита за Баташкото клане" (т.е. да уточним за пореден път – образът на реалната случка в масовото съзнание), а да докаже, че митът се е зародил в следствие на картината на Пьотровски или в най-лошия случай (за нейното изследване), че тази картина е изиграла главна роля в процеса на митообразуване.

Покрай тази основна задача се предполагат и второстепенни (вече в проекта, както схващам)…

Ханс пише:

Аз пък, независимо от съгласието ни по някои въпроси, намирам, че май неразбирането между нас расте. Това ме и потиква да продължа с това, с което всъщност би трябвало да започна – изложени за това как аз съм разбрал текста на статията... Честно казано след като се запознах с проекта (благодарности на IMPERATOR CÆSAR AVGVSTVS), не смятам че си струва да му обръщам каквото и да е внимание тъй като това са някакви 2-3 страници безсмислени празнословия (извинявам се за тази грешка).

Каква е тезата на Балева (според мен). Не мисля, че тезата и е, че образите от картината на Пиотровски са в основата на "мита за Баташкото клане". По-скоро тя търси произхода в снимките (като източник на образ) и при Стоянов (като разказ). Очевидно според нея това са основните компоненти на този мит – образите на човешки останки и разказа за "появата" на тези останки. Отношението на Пиотровски към отпечатването и на двете неща в общественото съзнание е косвено и въпреки това той се явява неволен, несъзнателен автор на мита. Явява се такъв защото той индуцира и двете. Образите на кости произлизат от направените снимки, но поръчител (а и донякъде "аранжор") на тези снимки е Пиотровски. Картината не е част от процеса на преминаване на образите в съзнанието, нейното участие е единствено като източник на мотивация за Пиотровски да направи проучванията си и съответно снимките. По-отношение на разказа на Стоянов значението на Пиотровски е още по-малко – той (с версията на Макгахан) само е мотивирал Захари да напише точно този текст. С това мисля, че се изчерпва тезата на Балева. Аз не се сещам за някакви сериозни залитания към реконструкция на реалните събития, но това може и да се дължи на слабата ми памет.

При това изложение мисля, че веднага изпъкват част от слабите страни на работата. На първо място, за което и двамата сме напълно съгласни, липсва проучване на самия “мит”. Разчита се ние да приемем на доверие, че Балева познава “мита”, установила е основните му характеристики и правилно се е насочила в проучванията си. Тук трябва да подчертая, че е желателно изследване да бъде направено колкото се може по близо до реалните събития (тоест до процеса на “митологизация”), което предполага най-малък обем допълнителни наслагвания. Вглеждайки се в собствената

си представа за Батак аз мога в известна степен да призная, че виждам същите контури на “мита”, които очертава и Балева, но това може да е чисто съвпадение или следствие от нещо друго и не се явява никакъв аргумент. В личен план това разбиране ми позволява да погледна от гледната точка на авторката, но в никакъв случай не замества празнината.

Ако съществуват някакви исторически търсения в статията, то те не са съсредоточени не върху от клането, а върху последвали го събития (с едно малко изключение). Целта на Балева е да докаже авторството на Пиотровски върху снимките, а съответно и върху образа от мита. Това тя прави със смес от исторически и изкуствоведски методи – справки за фотографите, визуално-критически анализ на картината и т.н. Аз не мога да съдя доколко сполучливо се справя с тази задача, единствено мога да посоча провала на опонентите й да атакуват този централен стълб на тезата й. Впрочем този пропуск за мен е изключително сериозен – категоричното доказване на съществуването на две серии снимки, към по-ранната от които Пиотровски няма отношение, би сринало цялата теза.

Иска ми се и да отбележа, че в този съществен за тезата (въпреки цялостната слабост) й пункт Балева е търсила и исторически аргументи, което ако не друго е добър атестат. В предните постове упоменах една от слабостите на този пункт – липсва изследване на произхода на използваните в снимките човешки останки. Това е съществено, защото е в пряко отношение към заслугите на Пиотровски за създаването на образа. Друго направление, в което Балева претендира за извършени исторически търсения, е въпросът за източниците свързани с утвърждаването на клането в съзнанието на обществото. И това беше упоменато по-рано. Балева заема една позиция, която изисква доказателствената тежест да легне върху евентуалните й опоненти. От тях се очаква да аргументират по-ранното присъствие, а не от нея. Успеха им в това направление, обаче, е значим не само по отношение на тезата на Балева, но и по отношение способностите и добросъвестността й. Едно по-рязко очертаване на контраста от двете страни на точката от страна на Балева би било удачно, но не е толкова съществено.

Третият въпрос е този за връзката Пиотровски->Стоянов. Тук определено Балева остава изцяло в сферата на предположенията. Тук тезата изисква аргументация, която определено липсва. Но и това се оказва пункт, по който май не последваха атаки. С това мисля, че изчерпвам впечатленията си от статията.

Цитат:

тя пропуска един съществен момент в процеса на целевото си изследване и намирането му изисква търсенето да започне непосредствено след реалната случка, за да проследи (реконструира) превръщането на разказа и спомена в мит. Обратният процес, започнат от предвзета начална точка е проблем сам по себе си от гледна точка на процеса на изследване.

Аз не съм убеден, че единствената правилна посока е от реална случка към "мит", а обратната не може да донесе плодове. При всички положения, обаче, изискването за познаване и на реалната случка и на "мита" преди проследяването на пътя от едното към другото изглежда задължителна. Все пак тук ще ти се доверя, аз самият нямам никаква представа как би следвало да се извърши подобно изследване от методологична гледна точка. Съгласен съм, обаче, че проблемът е методологичен, тоест критиката тук не е насочена към самата теза, която може да е напълно вярна (дори това да е случайно), а към пътя за достигането й.

Цитат:

реконструкцията на цялостния процес на превръщане на историческото явление в митичен текст е ключова за тезата й

тук съм горе-долу съгласен (ако правилно те разбирам), макар аз да го виждам не толкова ключово.

Цитат:

Покрай останалите си цели (уточнение по-горе) Балева в статията си (а ако разбирам и в проекта) се опитва покрай разкриването на митотворчеството да коригира и реалната случка. Това е видно от текста на статията.

Това, честно казано, ми е убягнало…

Голъм:

Е, Ханс, радвам се, че успяхме да намерим основният пункт на различията си – интерпретацията на това какви са намеренията на Балева в статията й, т.е. тук трябва да съсредоточим търсенията, още повече, че става въпрос за сравнително кратък текст. За проекта очевидно сме на едно и също мнение – боклук, доста неопределен при това. Затова се хванах да прочета наново статията, защото и моите спомени са доста поувехнали и ще се опитам накратко да изложа какво разбирам аз от нея, като ще се опитам да избегна цитатите, доколкото е възможно. Извинявам се предварително на

останалите участници в дискусията, но все пак мисля, че това писане е по темата. След прочита на статията ще се съглася с теб, Ханс, че основната идея на авторката е да постулира фотографиите на Кера/Кавра като визуална основа на мита – цялото изложение е построено около постигането на тази задача (явно съм позабравил това откакто я прочетох за пръв път). За да избегна многобройните цитати ще се опитам накратко да представя логическата и смислова структура на статията (всеки може да проследи в текста съответствието) .

Следват пространни цитати от статията, придружени от систематизираните анализи на Голъм:

ЦЕЛ НА СТАТИЯТА:

Цитат:

> **М. Балева** написа
>
> *Но целта на настоящата статия се състои по-малко в това да изреди десетките примери за това календарно-тематично съвпадение,* ***а най-вече да надникне зад причините, породили съдбовното вторачване не например в трагедиите на селата Ветрен, Брестовица, Козарско, Дребско, Станица, Царово, Баня, Стрелча, Сопот, Карлово, Злокучане, Бяга, Акънджи, Попенци, Кула, Лесичево, Ляхово и на още около 80 други селища, а само и единствено в тази на Батак.***

1. Теза

От 1892 г. темата за клането в Батак започва бурно да се разработва в рамките на българската култура.

Доказателства (в статията):

1.1 Преди тази дата има само две снимки на гръцки фотограф Кавра (от 1878 г.)

1.2 От 1880 г. български превод на Ст. Стамболов на репортажите на МакГахан.

1.3 Освен тези две "културни събития" няма в българската култура никакви други "маркери" за интерес към Батак или пък свидетелстващи за възникване на мит.

2. Теза

Темата за Баташкото клане, а следователно и образно-символния мит, се зараждат от двете снимки на гръцкия фотограф Кавра/Кера.

2.1 Пьотровски решава да нарисува картина и покрай това ангажира хора и пловдивски фотограф Кера, които правят снимки.

2.1.1 Тези снимки не са намерени в архивите на Пьотровски

2.1.2 В Пловдив в разглеждания период има само три фотографски ателиета и нито едно не е на гръцки фотограф Кера, Пьотровски е сгрешил името и всъщност става въпрос за Кавра.

2.2 двете снимки на Кавра са единственото свидетелство в българската култура, което е можело да породи съответната реакция.

2.2.1 те са "положени" като документални свидетелства като "фотографии на Кавра от 1878 г."

2.2.2 те всъщност не са "фотографии от 1878 г.", а са от 1892 г. и са всъщност поръчаните от Пьотровски снимки на "Кера".

2.3 При сравнение на композицията и образите от картината на Пьотровски и двете снимки се забелязва сходство, което е допълнително доказателство, че не съществува Кера и двете снимки на Кавра уж от 1878 г. всъщност са от 1892 г.

3. Теза

Според Ренан създаването на всяка нация и нейната памет почиват на исторически заблуди и митове, т.е. почиват на *забравата*. Покрай ситуацията със снимките както и с Батак (виж теза 1) очевидно имаме забрава, следователно това, което помним за Батак е мит.

ИЗСЛЕДВАНЕ НА ЗАРАЖДАНЕТО НА МИТА

Цитат:

> **М. Балева** написа
>
> *В заключение ще се опитам да припомня, как е било сложено началото на мита за Батак и да подредя отделните части на пъзела от писмени и образни творби в една цялостна картина.*

1. Среща между Пьотровски и Захари Стоянов при посещението на първия през пролетта на 1889 г.

2. Балева (без да се позовава на нищо, освен много косвени "доказателства") директно описва какви мисли са разменили двамата при срещата си. Пьотровски чува от Стоянов за въстанието и изразява учудването си, че в репортажите на МакГахан не

се споменава за българско въстание, Стоянов се чувства уязвен от критиката към собственото му "митотворчество" и провокиран от това прави съответното описание на Батак в последната част на книгата си.

След още една пространна серия от цитати и коментари Голъм обобщава:

Мисля че (макар и да не се въздържах от цитиране на оригиналния текст в прекомерни пропорции) е общо взето ясно какво цели в статията си Балева като конструкцията на самата статия е доста внимателно подбрана, така че да внуши съответната идея, скривайки слабите логически звена в тезата й, които никак не са малко, между другото. Ще се опитам накратко да ги посоча в своя критически коментар.

1. Логическите връзки/преходи са напълно необосновани и поради липсата на такива Балева използва "замазка" - основно чрез тезата на Ренан, която се използва *вместо* доказателство за наличие на "забравяне" и "мнимо спомняне". Балева така и не си дава труда (поне в статията) да изследва този процес.

2. На няколко пъти (всъщност всички важни заключения в статията) тя директно се съмнява и самоволно променя оригиналния текст, върху който гради тезата си - спомените на Пьотровски. Интересното е, че съмненията й се включват само тогава, когато спомените му не отговарят на предвзетата нейна теза, което само по себе си поражда съмнение.

3. По схемата, спомената от мен в т.1, Балева изключва, без да привежда каквито и да е доказателства за това, съществуването на реални спомени у самите жители на Батак за случилото се, предполагайки, че Пьотровски с манипулацията си и снимките на Кавра (резултат от нея) поражда сега съществуващия спомен, а такъв всъщност не е имало преди това.

4. Тя не изследва по никакъв начин и следователно не успява да докаже (не)съществуването на спомен и упоменавания под някаква форма на станалото в Батак преди 1889 - 1892 г. - тя аксиоматично приема, че след 1878 г. до упоменатия период "Батак е забравен".

5. Цялата й теза се крепи на идентификацията на двете снимки на Кавра от 1878 г. като упоменатите в спомените на Пьотровски "няколко" снимки на Кера от 1889 г. (според нея), които според Пьотровски са направени през 1892 г. Но отъждествяването между Кера и Кавра и между въпросните снимки е достатъчно произволно поне що се отнася до фактологическата част, въпреки което по-нататък в текста (защото това е

ключов момент) тя приема като "несъмнено" и следователно напълно доказано. Единствено отсъствието на "ателие на Кера" (при това неясно за кой период и как установено от нея) не може да "докаже", че снимките са на Кавра и Кера никога не е съществувал. На същото основание и с нейната степен на отхвърляне на избрани неща от спомените на Пьотровски можем да заключим, че такива снимки въобще не е имало. Единственият момент, който реално може да се разглежда като "доказан" е изкуствоведския анализ на картината и снимките, но по него не мога да се произнеса, след като не съм виждал снимките, нито пък картината в естествена големина. Не мога да приема отъждествяването за "несъмнено" само въз основа на изкуствоведско сравнение.

След като цялото по-нататъшно развитие на нишката на разказа в статията й почива на недоказано твърдение, то няма как тя да се приеме като вярна докато това твърдение не се докаже. А тя без да го е доказала чрез един простичък трик го превръща в доказано и го приема за такова (този трик ми напомни за Резун, между другото).

Та, Ханс, според мен трябва доста по-сериозно изследване на “мита” и генезиса му и това е *ключово* за тезата й. Между другото, по повод на митологичната образност – срещал съм поне две-три по-късни картини на случилото се в Батак и нито една не носи черти от образността на картината на Пьотровски, нито пък, доколкото мога да преценя, на тази от снимките (без да съм ги виждал само въз основа на описанието в статията), т.е. най-малкото митичната образност се е развила в друга посока след това. Или пък картината на Пьотровски и дори снимките на Кавра не са били чак толкова здрав и определящ "канон" на мита.

Впрочем, статията на Везенков, към която Дибо даде връзка по-долу е значително по-добра в споменаването на различни "нива" на отношение към събитията в Батак и съответно на "митологизиране".

Допълнение: Темата за митовете е само по себе си (за мен) интересна, но не ми се струва, че в статията на Балева е подходено добре към нея. Вярно е, че самия формат не предполага сериозно изследване, но пък самата статия по същество продуцира мит, макар и съвременен. Което е най-малкото неприятно. Според мен, подобна статия ако наистина авторът й цели сериозно и безпристрастно изследване на проблема (а не реализация на поредното проектче), трябва да бъде предшествана от много сериозно и обективно (без предвзета позиция, какъвто е случая), без ограничения във формата,

изследване, резултатът, от което може да бъде представен като статия. А не обратното. За съжаление, това си е тенденция, поне доколкото аз мога да преценя.

И така, дискусията в под-тема “Баташкото клане” на Антони Пиотровски”, въпреки своята неофициалност и анонимността на участващите в нея изглежда да провежда една по-различна аналитично-изследователска интерпретация върху статията-повод за скандала около Батак и баташкото клане. Всъщност заключенията на участниците в разискването не са в полза на тезите на Балева конкретно и на немско-българския проект за Батак като цяло. Бих искал да добавя, че в хода на дискусията бяха приведени впечатляващо число връзки към статии, откъси от изказвания, коментари (вкл. и на немската преса), подписки, снимков материал и др. Би могло да се внесе известно успокоение, че не е вярно, че “35-годишната студентка Балева е подложена на гонения по интернет-форумите” – или поне – не във всички интернет-форуми: просто тезите и не издържат на сериозен анализ. Друг е въпросът дали за да се стигне до този извод трябваше да се отправят квалификации и заплахи, или, по думите пак на Хана, “да се насъсква цялото Кралско войнство”. И все пак “Батакът около Батак” се допълва от това, че съществуват някои различия между статиите, проекта, а и изказванията на самите им автори по отношение на проекта през различно време. Най-крайните от тях биха предизвикали ***и*** официална реакция (при сходна ситуация) във всяка една уважаваща себе си европейска страна. Само че не 11 месеца по-късно.